

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАТІВ КОНТРОЛЮ ЗА БАНКІВСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

О.І. Скаско, О.М. Сарахман

Львівський інститут банківської справи Університету банківської справи НБУ,
Oleg.Skasko@gmail.com

Діяльність банківських установ супроводжується значною ризиковістю їх діяльності, зумовленою, в основному, впливом безлічі зовнішніх факторів економічного середовища. Виходячи з такої ситуації, лише досконалість особливого законодавчого регулювання та контролю за діяльністю банків, може забезпечити стабільність і розвиток всіх сфер економіки, оскільки банки виробляють специфічні товари і послуги (грошові кредити, гарантії, здійснюють акумуляцію вільних ресурсів підприємств та фізичних осіб, обслуговують кругообіг грошей між суб'єктами господарювання), якими і користується вся економіка.

Банківський нагляд - це моніторинг усіх видів ризиків, притаманних банківській діяльності, з метою зведення до мінімуму насамперед системного ризику, тобто запобігання ланцюговій реакції, за якої крах одного або кількох банків може спричинити кризу всієї банківської системи.

Сьогоднішня банківська система знаходиться після періоду шаленого розвитку активних та пасивних операцій, системності банків (мережі філій у кожному регіоні), входження на вітчизняний ринок іноземних банків, страхових компаній, у стані стагнації та пошуку стратегій подальшого розвитку. Запровадження вимог Базеля III впродовж 2011-2019 років суттєво впливатиме на весь подальший розвиток банківської системи та принципів контролю за нею.

Суспільство зацікавлене, щоб ні в якому разі не повторилась банківська криза 2008-2009 років чи наявними були нестабільні і непередбачувані процеси у банках, при виникненні яких відбувається обмеження грошових взаємо-відносин між банками, різке зменшення прибутковості банківських установ, пропозиції грошей, зростання відсоткових ставок за позиками, підвищується рівень інфляції та девальвації національної валюти, зазнають фінансових втрат (при банкрутстві банку) безліч як юридичних, так і фізичних осіб.

В цій ситуації НБУ є з однієї сторони основним винуватцем допущення даної ситуації, з іншої – фінансовим джерелом відновлення довіри до банківської системи держави, що є в обох випадках вкрай невідповідним для нього. Крім того, фінансові вливання є обмеженими і здійснюються, переважно, за рахунок кредитної емісії.

Тому суспільна потреба в попередженні банкрутств є важливіша, ніж намагання акціонерів банків отримувати високі прибутки в результаті ризикованої діяльності. Існуючі правила, норми, обмеження не завжди влаштовують банки. Знаходячись в пошуку різних джерел доходів і долаючи високий рівень конкуренції, банки не завжди дотримуються встановлених норм. Виявлення порушень існуючих правил та оцінка пов'язаних з ними ризиків є основним моментом регулювання банківської діяльності та збереження довіри з сторони Національного банку України.

Аналіз міжнародних стандартів, підходів контролю за банківськими установами свідчить про три етапи, які запроваджував Базельський комітет з банківського регулювання та нагляду.

У 1998 році Базельський комітет з банківського нагляду („Базельський комітет“) завершив розробку „Міжнародного наближення оцінки капіталу і стандартів капіталу“ („перша угода про капітал“). Ця перша угода про капітал була розроблена для досягнення двох основних цілей: 1) підвищення міцності і стабільності міжнародної банківської системи; та 2) забезпечення єдиної бази для оцінки капіталу в усьому світі.

Основними недоліками Базельської угоди «Базель I» були наступні:

- Мінімальний коефіцієнт достатності капіталу становив 8%;
- Не чутливий до кредитного ризику;
- Не покриває операційний та ринковий ризику;
- Не розрізняв банки за рівнем складності та капіталу.

Через десять років після прийняття першої угоди про капітал Базельський комітет розпочав розробку змін, щоб зробити першу угоду про капітал більш чутливою до ризику (браку чутливості до кредитного ризику у першій угоді про капітал сприяв азійській фінансовій кризі, яка потім поширилася на решту світу). Це сталося через той факт, що у першій угоді про капітал не проводиться відмінність між сильними і слабкими сторонами кредитів в оцінці кредитного ризику.

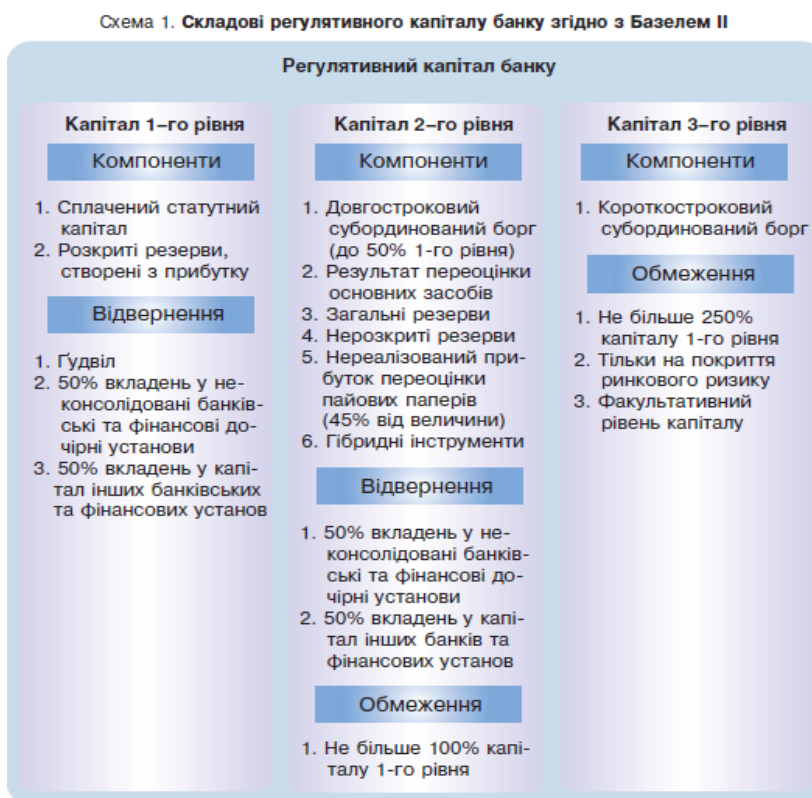
Вказані зміни називають "Міжнародне наближення оцінки капіталу та стандартів капіталу", або частіше "Базель II". Процес внесення змін розпочався у 1998 році і завершився прийняттям Базеля II 26 червня 2004 року. «Базель II» запропонував оцінювання кредитного, ринкового та операційного ризиків; запровадив нові підходи до прозорості діяльності банків шляхом розширення переліку інформації, яку банки мали надавати наглядовим органам та ринку щодо ризиків, капіталу, принципів та процедур управління ризиками; зобов'язав нагляд втручатися на ранніх стадіях з метою усунення проблем (наявності систем оцінки ризиків, раннього реагування і застережних заходів).

Базель II починався з розділу під заголовком "Сфера застосування", у якому пояснюється, до яких установ застосовуватиметься нова база оцінки капіталу. Решта Базеля II складається з трьох розділів або "опор".

Перша опора містила мінімальні вимоги до капіталу і методичку розрахунку капіталу, подібно до Угоди 1988 року. Ця опора зосереджувалась на кредитному ризику включаючи сек'юритизацію, операційному ризику, питаннях, пов'язаних з операціями в торговому портфелі, та ринковому ризику. База оцінки кредитного ризику була суттєво удосконалена у порівнянні з першою угодою про капітал і набагато більш ускладнена. Операційний ризик не розглядався у першій угоді про капітал (див. схему 1).

Стандартизований підхід оцінки капіталу досить подібний до першої угоди про капітал, оскільки він застосовував стандартний набір факторів ризику для різних категорій активів. Базель II ділив категорії активів на групи за ризиком для кращого врахування чутливості до ризику. Поглиблений підхід до чутливості до ризику у значній мірі покладався на зовнішні

кредитно-рейтингові агентства у визначенні ризику. Прикладами відповідних зовнішніх кредитно-рейтингових установ є Moody's, Standart and Poor's та Fitch IBCA.

Друга опора безпосередньо розглядала процес банківського нагляду так, що кожний банк розробляє метод визначення кількості капіталу, яку банк потребує понад регулятивний мінімум, і як органи банківського нагляду мають перевіряти методику банку. Втручання нагляду на ранніх стадіях з метою усунення проблем.

Третя опора зосереджувалась на вимогах щодо розкриття і прозорості банківської фінансової звітності для органів банківського нагляду, інвесторів банків та широкого загалу.

На рисунку показано трьохкомпонентну структуру **Базельської угоди II**.

Рисунок – Трьохкомпонентна структура Базельської угоди II.

Водночас сьогоднішня світова фінансово-банківська криза показала і на негативні моменти наявних єдиних та досконалих правил регулювання діяльності банків. Всі опори базельської конструкції виявилися неспроможними для запобігання глобальної фінансової катастрофи. Загальнопоширений норматив достатності капіталу не зміг обмежити роздування балансів і нагромадження надлишкових ризиків. Зовнішні рейтингові оцінки провально дали збій, а самі рейтингові агентства «сіли в калюжу». Публічне розкриття банками інформації в рамках «ринкової дисципліни» не дозволило адекватно оцінити ризики по складних фінансових продуктах.

Скептичні висловлювання щодо ефективності Базеля II в минулому висловлювало багато банкірів, аналітиків та навіть наглядовців, вважаючи, що він призведе до збільшення системного ризику, а саме:

- «Ми не приймемо Базель II в такому виді», заявив Хьюго Банзігер, голова кредитного департаменту Дойче Банку. «Він являється загрозою для всієї банківської системи світу»;

- Сэр Джордж Мэтьюсон, голова Королівського Банку Шотландської Групи і президент Британської Асоціації Банкірів, заявляли, що ризики, пов'язані із Базелем II, дуже високі, надто швидкі. Вона може обмежити доступність кредитів для підприємств при економічному спаді, сповільнити тривалий ріст кредитних деривативів і цінних паперів, забезпечених активами на процвітаючих ринках, і стимулювання житлових ринків по всьому світу завдяки різкому зниженню вимог до капіталу для іпотечних позикодавців. «Ми породжуємо переможців і переможених в рамках системи».

Сьогодні ми бачимо, що такі висловлювання не були простими словами. Світова банківська криза підтвердила, що Базель II не тільки не був спроможним забезпечити безпечний розвиток банківської системи усього світу, а й в багатьох аспектах створював умови для її виникнення.

В результаті цього, 12 вересня 2010 року Базельський комітет з банківського нагляду схвалив глобальну реформу світового банківського сектора. Вона отримала назву «**Базель III**» і повинна підвищити фінансову стійкість банківської (і фінансової в цілому) системи, перш за все, за рахунок збільшення банківських ліквідних резервів та поліпшення їх якості.

Основними нововведеннями мають бути:

- поліпшення якості капіталу першого рівня. Основний капітал складатиметься переважно із звичайних акцій і нерозподіленого прибутку;

- до банків пред'являються вимоги щодо створення у фазі економічного зростання запасів капіталу понад регулятивний мінімум і здійснено перехід до формування резервів на можливі втрати на основі моделі очікуваних, а не понесених втрат (динамічний резерв);

- Гібридні інструменти зведуться до мінімуму;

- Запровадження нових обов'язкових нормативів ліквідності.

На відміну від діючого підходу, коли резерви на можливі втрати створюються в момент дефолту й погіршують і без того складне становище банку, динамічні резерви схожі на бюджетний стабілізаційний фонд. Вони накопичуються на фазі кредитного буму й витрачаються в період кризи, не створюючи тиск на рентабельність і власний капітал. Вказане зумовило появу нового стандарту фінансової звітності – прострочена заборгованість.

Щоб зменшити вплив від введення стандартів Базеля III, міжнародний регулятор дав банкам достатньо тривалий період адаптації. «Підвищення стандартів достатності капіталу буде введена в 2013 році і закінчиться 2015 року. При цьому з січня 2016 року по січень 2019 року банки повинні створити буферний резервний капітал. Це означає, що банки будуть мати достатньо часу для збільшення свого капіталу в разі необхідності».

Ключовими положеннями **реформи “Базель III”** щодо капіталу банків є наступні:

- підвищення до 4,5% мінімального розміру ліквідного резерву власного капіталу банку або так званого коефіцієнта основного капіталу першого рівня. Раніше цей рівень становив 2%;

- з 4,5% до 6% підвищено рівень капіталу першого рівня банку, який представляє його найбільш ліквідні активи, в першу чергу державні облігації, прості акції та нерозподілений прибуток, і служить для покриття можливих збитків. На додаток до нього рішенням Базельського комітету кожний банк зобов'язаний створити спеціальний буферний резервний капітал у розмірі 2,5%;

- в разі виникнення кризової ситуації у світовій фінансовій системі, банки повинні виділяти в особливий стабілізаційний фонд до 2,5 % капіталу, залежно від розмірів банків та їх уразливості;

- додаткова вимога до достатності капіталу під час надлишкового росту кредитного портфеля в розмірі 0-2,5 %.

Впровадження умов Базельської угоди (Базеля III) також має як значні переваги, так і серйозні проблеми на шляху його впровадження у різних країнах світу.

- Перша проблема - це часовий фактор, адже банкам буде потрібен значний проміжок часу для того, щоб перейти на нові стандарти розрахунку капіталу, особливо це стосується удосконалених методів оцінки, які базуються на внутрішніх системах оцінки.
- Друга проблема - високі витрати на реалізацію вимог цієї угоди.
- Третя проблема - неготовність банків, особливо в країнах, що розвиваються, до впровадження систем управління ризиками. З цих причин висловили занепокоєння дві країни – Німеччина та Росія.

Висновки. Подальша діяльність банківських систем різних країн, які входять у Базельський комітет, є суттєво ускладненою, оскільки вони є різними як по розміру капіталу, активів, рівню технологій та економіки в цілому. В даній ситуації, на нашу думку, доцільним було б два варіанти Базеля III, один із яких був би більш адаптований (можливо лояльніший) до країн з перехідною та трансформаційною економікою. Крім того нагальною потребою є розробка сьогодні центральними та комерційними банками стратегій подальшого функціонування та розвитку.

Література:

1. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7.12.2000р. №2121-III (із змінами та доповненнями).
2. Міщенко, В. Підвищення ефективності регулювання та нагляду за фінансовим сектором в Україні / В. Міщенко // Вісник НБУ. – 2010. – №8. – С. 4-9.
3. <http://BFM.Ru>.
4. <http://www.svobodanews.ru/content/article/2156580.html>.